CUMHURİYET'İN İLK YILLARI
29 Ekim 1923 - 29 Ekim 1924

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, Cumhuriyetimizin 100. yılını bir sergi ve kitapla kutluyor. Yapı Kredi Yayınları tarafından yayımlanan yeni kitap, isimli kitaptan yola çıkılarak hazırlanan Cumhuriyet'in İlk Yılı sergisi, 29 Ekim 1923-29 Ekim 1924 tarihleri arasındaki bir yıllık dönemin belli başlı siyasi ve ekonomik gelişmelerini yansıtıyor ve sanatçıların bu dönemi nasıl deneyimlediğini paylaşıyor.

YAZI: FİLİZ TÜLEK

29 Ekim 1923'te ilan edilen ve 100. yaşını kutladığımız Cumhuriyet'in en yoğun yılı kuşkusuz ilk yılıdır. Cumhuriyet'in ilk yılları gerçekleşle yaşanan önemli siyasi ve toplumsal anlamlı anlardır. Hayatın günlük akışının yanı sıra, değişimin izleri olduğu ise nispeten daha az bilinir.

29 Ekim 1923-29 Ekim 1924 arasındaki o günlerde Türkiye'de neler oluyor, toplum nasıl yaşıyor, neler konuşuyor, neler seyrediyor ve nasıl eğleniyordu? *Cumhuriyet'in İlk Yılı* kitabı ve sergisi, bu soruları yanıtanın ilgiyle anlatırken belgeleri eşliğinde cevaplıyor. Dönemin gazete ve dergilerinin yanı sıra alanları kapsayan bir kronoloji bölümde sunulan kitap ve kitaptan yola çıkılarak hazırlanan sergi, bu bir yıllık Türkiye'de

yaşanan değişimin izlerini sürüyor. Kürasyonunu Cengiz Kahraman'ın, sergilerine tasarımını ve kürasyonel iş birliğini ise Yeşim Demir Pröhl'ün üstlendiği, Binnur Mövi Büyükerman, Banu İşlet, Ezer Demirkan'ın ise araştırma ekibinde yer aldığı *Cumhuriyet'in İlk Yılı* sergisi, Yapı Kredi Galerisi'de ziyaretçileri bekliyor.

Cumhuriyet'in 100. yılını kutladığımız 1923-1924 yılları arasına dönmek ve geçmişi bir Cumhuriyet'in ilk yılındaki günlük yaşama detaylı bir şekilde tanıklık etmek şahane bir his. Sergiyi ziyaret eden bazı ziyaretçilerin görüşlerarına hâkim olamadığını öğrenmek bu anlamda en kadar başarılı bir işe imza atıldığının göstergesi. Bu da bu sevileyle Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Genel Müdürü Tülay Günçer, *Cumhuriyet'in İlk Yılı* projesinin fikir babası ve danışmanı Yücel Demirel, Proje Koordinatörü Binnur Mövi Büyükerman ve sergi kürasyonu Yeşim Demir Pröhl ile bir araya geldik ve *Cumhuriyet'in İlk Yılı*'nı onlardan dinledik.

Böylesine önemli bir yılda hayata geçirdiğiniz Cumhuriyet'in İlk Yılı kitabı, sergiyle birlikte çok kıymetli bir arşiv ve bayrama hayatla ilintiliği taşıyor. Kitap fikri nasıl ortaya çıktı?

Tülay Günçer: Cumhuriyet'in ilk yılını anlatan bu kitap ülke kişiliği bir ekibin iş yoğunsa yürüttüğü bir çalışmanın ürünü. Yapı Kredi Yayınları olarak 2008 yılında İ.İ. Mesut'ı yet'in 75. yılı için Cumhuriyet Ansiklopedisi'ni okurlarla buluşturmuştuk. Bu iki kitabın bu çalışma için bize ilham verdiğini söyleyebilirim. 29 Ekim 1923-29 Ekim 1924 arasında geçen bir yıl memleketin en çalkantılı yıllarından biri. Bu da detaya inmek istedik. O dönemin hem siyasal gelişmeleri hem genel toplumsal durumuyla ilgili çok yer yazılıp çizildi. Yıllarca süren savaşlardan, sağlan hastalıklardan, geçim sıkıntısından yorgun düşmüş bir halk vardı. Siyasi tartışmalar, ekonomik sorunlar, nüfus mübadelesi, idari yapıdan eğitime, yargı sisteminden belediyelere kadar her alanda yapılan yenilikler, Anayasa'nın kabulü, halifeliğin kaldırılması, laiklik yönünde yapılan kökü değiştiren ve ülkenin yeniden inşa edilmesi... Zorlukların yaşandığı bir dönemden bahsediyoruz. Kitapta bu zorluklar derinlemesine yer alıyor. Biz sergide daha çok günlük hayata ışık tutmak istedik.

Hava durumu bilgilerinden dönemin değerlerine, tiyatrolardan karikatürlere, spor müsabakalarından filmlere kadar her türlü detaya yer verdik. Önce kitap hazırlandı, ardından Yeşim Demir Pröhl, kitabı sergi için sunular hale getirdi. O yılı düşünürsemiz yıla uman aman bir görsel malzeme yok. Olanlar da çok büyütülmeye muhtaç durumdaydı. Dolayısıyla sergi için başka türlü bir çalışma gerekiyordu. Sergimin, kitabın tadındığı gibi okuduğunu söylemek mümkün.

Ankara'da şehir telefonu tesisatının kurulmasından tiyatro oyunlarına, deniz kazalarından sinema düzenlemelerine hakkatlara kadar son derece detaylı bir yayın. Çok ciddi bir arşiv tarama çalışması var. Kitap nasıl bir çalışmanın sonucunda ortaya çıktı?

Yücel Demirel: Daha önce bir Cumhuriyet Ansiklopedisi hazırladığımız için bu dek özellikle ilk yıla odaklanmak istedik; böylece daha çok şey anlatabilecektik, daha da derinlere inebilecektik. Öncelikle gazeteler tarandı. Ona yakın gazete satır satır elden geçirildi. Dönemin değerlerine ve hassasiyetine diğer yayınlara yönelik bir çalışma yapıldı. Araştırdığıka farklı şeyler ortaya çıktı. Kitap iki şekilde ilerliyor. Birincisi, ay ay ele alınmış ana yazılar var. O aylarda neler yaşandığı, araştırma yazıları şeklinde ele alınıyor. İkincisi de, her günün olayları kronolojik sırayla sunuluyor. Bunların içinde ciddi haberler olduğu gibi, bize eğlenceli gelen espirili haberler de var. Örneğin dönemin Japon Konsolosu'nun evi soyulmuş ve hırsız konsolosun evinden pardesüsünü çalmış. Kitapta böyle gülümsetecek şeyler de olsun istedik. Bunun dışında reklamları da kitaba koyduk. Onların da kendine göre eğlenceli hâleri var. Önemli başvuranların seçmeler yaptık; o dönemde çıkmış dergilerdeki eğlenceli yazıları ve dönemin önemli sanatçılarının yapılan bazı röportajları da kitaba koyduk. Sanata özellikle ağırlık vermeye çalıştık. Bu derleme için 18 ay çok uzun görünüyor ama aslında çok kısa. Üzerinde çalışılacak daha çok şey vardı ama biz yeni dönemimiz gerekiyordu. Genel olarak, o yılın atmosferini yansıtan bir kitap olmasını arzu ettik. Yapı Kredi Yayınları'nın bilgi ve kültür birikimi bu noktada bizim için önemliydi ve bize çok yardımcı oldu. Daha sonra kitapta anlatılanlar sergide daha canlı olarak ele konuşulduğu bir bölümdü ve başka bir hâl aldı.

Arşiv taraması sırasında herhangi bir zorluk yaşadınız mı?

Binnur Mövi Büyükerman: Bu kitabın hazırlanmasında Banu İşlet, Ezer Demirkan ve ben birlikte çalıştık. Kitabın görsel danışmanlığını ise Cengiz Kahraman üstlendi. Dijital arşivlere artık ulaşılabildiği için eşkin olarak bu konuda zorluk yaşamadık. Fakat okumak ve akabindeki süreç tahlil ki çok zaman aldı. Latin harfleri daha kabul edilmemiş olduğu için bütün taranan gazete ve dergiler eski yazıyla yazılmış durumdaydı. O yazıları okuyup çevirdik. Tahlil bu sırada net olmayan bazı yerlerde de karşılaştık. Diğer taraftan aslında buraya koymadığımız bir sürü bir kadar daha bilgi var elimizde; dolayısıyla asıl zorluk, hangisini kitaba koyup koymayacağımızı seçmekti. Eleme yapmak zorunda kaldık. Özellikle tiyatro, sinema ve saat olaylarından elemek gerekti. Gerçekten muazzam bir sinema ve tiyatro kültürüyle karşılaştık. Spor konusu da çok eğlenceliydi. O dönemde yeni başlayan spor dallarından bahsediyoruz.

Futbol bugünkü futbol değil; boks da aynı şekilde. Örneğin sporcular birbirlerine küsüyor ve ringi terk edip gidiyorlar. Sonra, sanıyor pek yok o dönemde. İnsanlar çok rahat yazıyorlar. Bugün kullanmaktan çekinecediğimiz belki kelimeler ya da fotoğraflar çok rahat kullanabiliyor. Örneğin bir kaza fotoğrafları tüm açıklığıyla yer alıyor o dönemin yayınlarında. Kısacası neredeyse bakmanız onu bilgiyor meselesiniz. Kitap kronolojik olarak ilerliyor. Kronolojiyle her gün neler olduğunu görüyoruz ama bazı yerler var ki "Neler olmuş?" sorusunun ötesine geçiyor ve hikâyeye dönüşüyor. Bunları kronolojinizin içine aktık ama bunlar dikkat çekecek şekilde mavi kutuların içine yerleştirdik. Sadece mavi kutuları takip ederek bile kitap okunabilir.

Sergiye gelecek olursak... Bu kadar kapsamlı bir kitabı ser sergi hâline getirmek için nasıl bir yaklaşım izlediniz?

Yeşim Demir Pröhl: Cengiz Kahraman ve Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık'tan Dilden Yazıcı Schmidt ve Burcu Çimen ile çalışmaya başladığımızda ilk başta merkez bir fikir düşündük. Sergi temelde ayrabilirdik ama bir olaya, bir kişi Cumhuriyet'in ilk yılının günlerini tutmuş da bir o takvimin içinde ilerlediğimizde oluşacağını fark ettik. Dolayısıyla bir nokta bir yer. Burada "Yaşasın Cumhuriyet" coşkusunu sözle değil de bir atmosferin yansıtılmasını ve duyguları okuyan çevrilebilir. Tahlil bu sırada net olmayan bazı yerlerde de karşılaştık. Diğer taraftan aslında buraya koymadığımız bir sürü bir kadar daha bilgi var elimizde; dolayısıyla asıl zorluk, hangisini kitaba koyup koymayacağımızı seçmekti. Eleme yapmak zorunda kaldık. Özellikle tiyatro, sinema ve saat olaylarından elemek gerekti. Gerçekten muazzam bir sinema ve tiyatro kültürüyle karşılaştık. Spor konusu da çok eğlenceliydi. O dönemde yeni başlayan spor dallarından bahsediyoruz.

Futbol bugünkü futbol değil; boks da aynı şekilde. Örneğin sporcular birbirlerine küsüyor ve ringi terk edip gidiyorlar. Sonra, sanıyor pek yok o dönemde. İnsanlar çok rahat yazıyorlar. Bugün kullanmaktan çekinecediğimiz belki kelimeler ya da fotoğraflar çok rahat kullanabiliyor. Örneğin bir kaza fotoğrafları tüm açıklığıyla yer alıyor o dönemin yayınlarında. Kısacası neredeyse bakmanız onu bilgiyor meselesiniz. Kitap kronolojik olarak ilerliyor. Kronolojiyle her gün neler olduğunu görüyoruz ama bazı yerler var ki "Neler olmuş?" sorusunun ötesine geçiyor ve hikâyeye dönüşüyor. Bunları kronolojinizin içine aktık ama bunlar dikkat çekecek şekilde mavi kutuların içine yerleştirdik. Sadece mavi kutuları takip ederek bile kitap okunabilir.

Proje Koordinatörü Binnur Mövi Büyükerman

Bayrak bugünün sergisinde nasıl bir yer alıyor?

Binnur Mövi Büyükerman: Ben kendimi zaman tünelinde gibi hissettiğimi söyleyebilirim. Çok yoğun çalışma temposunda olmamıştı, ilgi detayına bu kadar hâkim olmak, o bir yılı bizzat yaşamış gibi hissettiriyor insana. Şaşıseı ben o sokaklarda yürümüş, o sinemalara gitmiş, o oyunları seyretmiş gibiyim. Okuyanı kronolojik sıraya takip edebildiğiniz için dönemin ruhuna girebilen olaylar oldu. Düşünün ilk bir bayrak olayı yaşanmış. Sonraki süreçte olanları ister istemez merak ediyorsunuz. Şimdi ne oldu? Ne zaman yaklaşıyoruz? Bu gerçekten çok hoş bir duygu. O dönem gerçek anlamda bizi alıp içine çekti.

Yücel Demirel: Ben hep içinde olduğumu söyleyebilirim. Yıllarca o gazeteleri taradım. Gerçekten de yoğunluğundaydı o yaşanan içine giriyor ve merak etmeye başlıyorsunuz. Bu kişi bu olaya nasıl bir duygusla bakacak? Ne hissedecek? Nasıl tepki verecek? Hakikaten de çok ilginçti. Bu dönemi gazeteci nasıl yazacak? Siyasi olaylarda bilhassa böyle ama gündelik hayatta da bu izleri görüyoruz.

Sergini Tasarımcısı Yeşim Demir Pröhl

Sergi düzeninin oluşturulmasında izleğiniz rotadan bahsedebilir misiniz? Örneğin sergiinin merkezinde yer alan duraklar hangileri?

Yeşim Demir Pröhl: Sergimin merkezi olarak salında birkaç durak var. Bir tanesi çok büyük bir ana omurga olan kronoloji... O taten bizi alıp mekânın içine çekiyor. Bir o duraklara ayların bölerek oluşturduk ana sergimin mekânsal olarak ana fikri tahlil ki Cumhuriyet coşkusu oldu. Zira 1923, 29 Ekim 1924 ve 30 Ağustos Dumlupınar kutlamasını üç kırmızı sahibini birleştirdik. Orayı coşkulu bir kutlama alanı hâline getirdik. Tahli sergide akışların birbiriyle ilişkisini güzetmek gerekliydi. Ekronolojik akışın mekâna girmesini istedik. Bir de ses konusu var. Orta alanda Atatürk'ün sesi ve inceden bir tango sesi duyuluyor, sadece bu kadar. Buna da ayrıca önemsedik. Sergide birbirlerine iletişimler ekranlara yer alıyor. Bu ekranlarda bilhassa böyle ama gündelik hayatta da bu izleri görüyoruz.

100 yıllık bir Cumhuriyet'in ilk yılına belgeler eşliğinde tanıklık etmek sizde nasıl duygular uyandırdı?

Binnur Mövi Büyükerman: Ben kendimi zaman tünelinde gibi hissettiğimi söyleyebilirim. Çok yoğun çalışma temposunda olmamıştı, ilgi detayına bu kadar hâkim olmak, o bir yılı bizzat yaşamış gibi hissettiriyor insana. Şaşıseı ben o sokaklarda yürümüş, o sinemalara gitmiş, o oyunları seyretmiş gibiyim. Okuyanı kronolojik sıraya takip edebildiğiniz için dönemin ruhuna girebilen olaylar oldu. Düşünün ilk bir bayrak olayı yaşanmış. Sonraki süreçte olanları ister istemez merak ediyorsunuz. Şimdi ne oldu? Ne zaman yaklaşıyoruz? Bu gerçekten çok hoş bir duygu. O dönem gerçek anlamda bizi alıp içine çekti.

Yücel Demirel: Ben hep içinde olduğumu söyleyebilirim. Yıllarca o gazeteleri taradım. Gerçekten de yoğunluğundaydı o yaşanan içine giriyor ve merak etmeye başlıyorsunuz. Bu kişi bu olaya nasıl bir duygusla bakacak? Ne hissedecek? Nasıl tepki verecek? Hakikaten de çok ilginçti. Bu dönemi gazeteci nasıl yazacak? Siyasi olaylarda bilhassa böyle ama gündelik hayatta da bu izleri görüyoruz.

"Sergide akışların birbiriyle ilişkisini güzetmek gerekiyor. O kronolojik akışın mekâna girmesini istedik. Bir de ses konusu var. Orta alanda Atatürk'ün sesi ve inceden bir tango sesi duyuluyor, sadece bu kadar. Buna da ayrıca önemsedik. Sergide birbirlerine iletişimler ekranlara yer alıyor. Bu ekranlarda bilhassa böyle ama gündelik hayatta da bu izleri görüyoruz.

29 Ekim 1923-29 Ekim 1924 tarihleri arasında geçen bir yıllık süreci, çalışmalarınızdan edindiğiniz izlenimler doğrultusunda nasıl değerlendiriyorsunuz? Size, ülkemiz bu önemli yılı nasıl ve hangi duygularla deneyimledi?

Binnur Mövi Büyükerman: Bir kere değişimden dolayı büyük bir rahatlama var. Belirsizlikler sona ermiş. Cumhuriyet ilan edilmiş; bunu yıl umut, yeşyeni bir ufuk, bir değişim özgüveni söz konusu. Bütün bunlar, bu heyecan gözlük yaşanın her alanında hissediliyor.

Tülay Günçer: Çok umut var ve her yerde ortak bir sloşan oluşmuş. Greve giden işçilerden bu Cumhuriyet'tan da Yayıncılık'ın ilanına muhafız kadar herkes "Yaşasın Cumhuriyet" diye haykırıyor. Herkeste bunu yüksek sesle söyleyip dışa vurma duygusu var.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık olarak Cumhuriyetimizin 100. yılı kutlamaları kapsamında farklı hazırlıklarınız var mı?

Tülay Günçer: Ekim ortasında Alçaklıoğlu'nun anlattığımız bir arkeoloji sergimiz olacak. Alçaklıoğlu çok önemli bir figür. Cumhuriyet'in ilk bilimsel ve sistemli kazısı burada gerçekleştirilmiş. Bu, aynı zamanda Atatürk'ün de kişisel olarak ilgilendiği bir kazı. Bu sergi de Yeşim Demir Pröhl'ün e-dönemin arkeolojiye bakışına mercek tutacağız ki, bu aynı zamanda ulusal kimlik kurmada da önemli. Bunun için de aynı şekilde hem kapsamlı bir kitap hem de bir sergi hazırlığımız var.